

Civilitzacions que han format Espanya: experiències d'aula

Francesc Mezquita Broch *

Més d'una vegada, a les classes d'història de l'Institut (4t ESO) vàrem proposar la idea de l'origen divers de la nostra cultura actual, de nosaltres mateixos, com a alumnes i professors, per tal d'educar contra el racisme i promoure la bona relació entre cultures. Igualment, exposar la dificultat i el perill d'alenuar la puresa ètnica, tot proposant el fet que, en realitat, érem el resultat d'una barreja de diferents cultures en el curs de la història.

Açò és una qüestió que a grans trets resulta lògica i fàcilment comprensible. No obstant això, l'explicació teòrica podia resultar llarga i excessivament erudita, per tant vàrem aprofitar els coneixements històrics perquè el tema tingués un suport pràctic i poguera arribar als alumnes de manera immediata.

Recordarem les grans línies de les civilitzacions que han anat formant la història d'Espanya en el territori peninsular i que han pogut influir-nos de manera més o menys profunda en la nostra forma de ser. Vàrem agafar la cronologia per dividir cada civilització segons el temps històric (anys o segles) que ha perviscut en el territori peninsular. Era una forma de quantificar la influència de forma directa: com més temps més influència. Sabem, d'entrada la dificultat que pot presentar aquest sistema, perquè d'una banda és difícil situar el canvi en un any concret i, d'altra, potser la influència a partir dels anys de presència no és del tot regular, sinó més llarga al final i més curta al principi del començament de qualsevol civilització. Però en línies generals podia ser un mètode que podia servir-nos per als propòsits inicials.

En primer lloc vàrem fer la divisió cronològica de les civilitzacions que havien tingut presència en el territori peninsular:

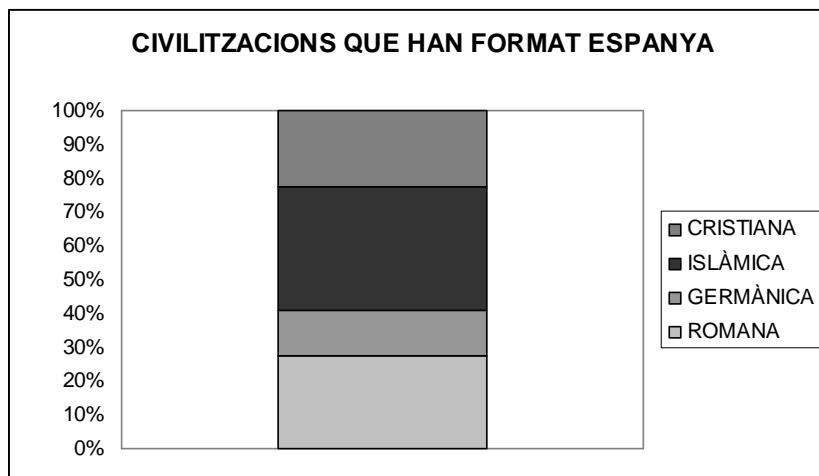
* Catedràtic de Geografia i Història de l'IES Francesc Ribalta.

Ribalta. Quaderns d'aplicació didàctica i investigació, núm. 21 (abril 2014), ps.145 - 151.
© IES Francesc Ribalta · Castelló de la Plana · ISSN: 1132-1814

CRONOLOGIA	SUMA D'ANYS	CIVILITZACIONS
Del 200 a. de C. al 400 d. de C.	600 anys	romana
Del 400 al 700	300 anys	germànica
Del 700 al 1500	800 anys	islàmica
Del 1500 al 2000	500 anys	cristiana

Per tant, si convertim la quantitat d'anys en percentatge resultava que nosaltres, aquells que estàvem a l'aula, en classe d'història, teníem el 27'7% de romans o llatins (anàvem afegint algun matís), el 13'63% de germànics o visigots, el 36'36% d'islàmics o musulmans i el 22'72% de cristians. O siga, que actualment, érem el resultat d'aquesta diversitat, amb aquests percentatges, per tant, a primera vista, no tan sols això, sinó que teníem més d'islàmics que de res, després venien els caràcters romans o llatins, un poc menys teníem de cristians i, per fi, molt poc de germànics.

Aquests percentatges els representàvem de manera gràfica perquè la visió geomètrica tingués més contundència.

Evidentment, els resultats quantitius, cronològics o gràfics poden resultar una mica simplistes, perquè a continuació s'hauria d'explicar les diferències regionals d'implantació de cada civilització, l'aprofundiment de cada cultura en cada lloc, la

força de la resistència a canviar d'hàbits, llengua, religió, vestimenta, etc. Aspectes tan certs com que els musulmans van estar molt poc al País Basc o a Astúries i molt de temps a Andalusia; però a altres llocs com al País Valencià van estar també més tard de la seua sortida oficial el 1492, després de la presa de Granada. Però, tot això, per a la classe d'ESO, era molt complicat plantejar-ho perquè requeria una explicació molt llarga, de més dies, ja que s'haurien d'abordar moltes diferències. Per tant, no vàrem entrar per aquests indrets.

El fet principal era que nosaltres, actualment, érem el resultat d'una barreja de diverses civilitzacions, que es podien quantificar en anys o segles de presència i de poder polític.

Ara bé, la qüestió següent era, el grau d'assimilació de la cultura en els diversos trets i la seua pervivència en la societat actual.

Teníem actualment més trets culturals dels musulmans què de cap altra civilització? No tenim quasi res de germànics?

Eren preguntes difícils de contestar i saber. Per què hem arribat a ser com som? Quins han estat els fets històrics que han pogut modificar els inicials percentatges si és el cas? Contestacions que suggerien millor un debat a classe.

Però primer havíem de recordar quins eren els trets culturals més significatius de cada civilització, allò que podia definir-los:

Activitats econòmiques

Art

Formes de poder

Indumentària

Llengua

Manera de viure

Pensament

Religió

Tecnologia

Tradicions

Era molt difícil esbrinar què queda actualment de tot això i d'altres aspectes de cada civilització. També caldria introduir el factor de la resistència d'aquells que queden en un lloc, respecte als nous colonitzadors i, a partir d'ací, saber qui ha destruït més, qui ha colonitzat més profundament, qui ha deixat fer subtilment, qui ha empleat més contundentment la violència.

Civilització, tolerància, desenvolupament cultural, imposició... tots són conceptes per a definir i analitzar amb exemples de la pròpia història, que els

alumnes no podien improvisar sinó que haurien de ser objecte de treballs complementaris a què es necessitaria dedicar moltes més sessions de classe i que permetrien el desenvolupament del currículum programat.

Tanmateix, sí que hi ha un tret cultural que podia servir-nos de mesura de la persistència de cada part d'aquesta diversitat, em referisc a la llengua, a la llengua que parlem actualment, que ha travessat tota la història i podem rastrejar-la a partir de la seua etimologia. Això podria ser un exercici suggerent i engrescador per l'alumne.

De totes aquelles paraules que utilitzem en el llenguatge habitual (estàndard, diuen els filòlegs. Per cert, avise que no sóc filòleg), de quina d'aquestes civilitzacions prové?, i quin percentatge hi ha de cadascuna?

Podia ser aquest un indicador cultural estimable? Als alumnes els va semblar que sí. A més, els vaig indicar que, realment, en el llenguatge col·loquial oral, sols utilitzàvem 400 o 500 paraules. Allò els va animar a fer la prova, però en aquest punt vàrem acabar les experiències de classe dient que això ho podien fer pel seu compte durant l'estiu, llegint un diccionari que tingués l'etimologia, que podien agafar una sola lletra per fer la provatura i que anaren comptabilitzant les paraules d'origen llatí, islàmic i germànic, deixant a part les llengües modernes (anglès, francès, etc.). Semblava senzilla en un principi aquesta tasca més bé mecànica. Després s'havia de fer el comentari d'algunes paraules de diferent origen, per relacionar-les amb els trets culturals de cada civilització.

Aquesta darrera tasca era la més difícil i treballosa, perquè requeria potser una formació filològica més acurada, però de moment pensava tan sols, que la quantificació ja podia representar un resultat estimable. Si, a més, l'alumne podia arribar a recordar l'origen d'alguna paraula i veure que el que parlem prové de diferents civilitzacions, açò era més que suficient per al propòsit inicial del treball.

Però a l'estiu, el propi treball de l'aula, em va engrescar a mi mateix, allò que diuen que els ensenyants ens portem el treball a casa (que molts ni ho imaginem) i a mi em va donar per continuar el treball de l'aula pel meu compte, per fer la prova.

Quin diccionari agafar? Pensant en els alumnes i adonant-me que jo tampoc era filòleg, sinó professor d'història, em vaig decidir simplement pel que tenia més a mà a la casa d'estiu: el Diccionari de la Llengua, editat per la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Castelló, i publicat el 1989, per la mateixa entitat. És un sol volum de 793 pàgines (18x20) i que segons la introducció, conté al voltant de 20.000 entrades de paraules, amb el seu origen etimològic. A més, afegeix en la introducció, que està concebut per a estudiants d'ensenyament mitjà, té un suport bibliogràfic molt complet i el maneig resulta senzill i clarificador. Per tant, tenia al meu abast l'eina adequada.

Llegir un diccionari és apassionant, trobem de seguida tanta informació que ens sentim aclaparats, molt pobres en l'ús del llenguatge. A més, és una lectura molt entretinguda, la qual cosa va endarrerir el propòsit inicial.

Tot seguint la lògica dels gràfics i els percentatges mostrats als alumnes durant el curs, hi havia una cosa sabuda per tots: que la major part de les paraules procedien del llatí, per tant vaig descartar buscar aquest origen, igualment també vaig descartar les islàmiques perquè eren a priori, segons la meua formació, més conegudes. Finalment, em vaig decantar per buscar les paraules d'origen germànic, que eren en un principi més desconegudes i en menor número. La qual cosa no exclou de llegir tot el diccionari.

Després d'una lectura exhaustiva, he comptabilitzat 86 entrades (veure l'annex), d'un total de 20.000 entrades, que significa un 0'43% del total, poquíssim, malgrat haver-me pogut deixar alguna. És aquest un indicador real de l'impacte de la civilització germànica en la societat actual? És un percentatge molt més baix que el % d'anys del domini visigot en la península, que recordem, era del 13'63.

Podem refiar-nos ara del fet que la presència de paraules d'origen germànic en el nostre lèxic siga un veritable indicador dels senyals que queden d'aquella civilització?

No podem assegurar fins a quin punt aquesta relació s'apropa a la realitat, però la prova del Diccionari que hem realitzat no és ambigua, sinó perfectament vàlida, ja que no l'hem preparada en cap sentit.

Quantes paraules he trobat amb la inicial de cada lletra al Diccionari?

De la a, 4; be, 14; ce, 2; ce trencada, cap; de, cap; e, 8; efa, cap; ge, 19; hac, 1; i, cap; jota, cap; ela, cap; ema, 5; ena, 2; o, 3; pe, 1; cu, cap; erra, 16; essa, 4; te, 5; u, cap; ve, 2; ics, cap; i grega, cap; zeta, cap.

Destaquen la ge amb 19 entrades, l'erra amb 16 i la be amb 14; d'altra banda, no n'he trobat cap amb la de, efa, i, jota, ela, cu, u, ics, i grega, i zeta.

Quin comentari podem fer de les paraules trobades? Aquesta qüestió és la més complicada i requeriria un treball especialitzat en filologia i història de la cultura. En el seu moment ja vaig advertir d'aquestes dificultats als alumnes i en un principi ja em semblava prou amb l'agrupació de les paraules en temes o camps culturals que és la tasca prèvia per a estudiar la relació amb la corresponent civilització.

D'entrada tenia la idea, des de l'època universitària, que la paraula guerra, per exemple, era d'origen germànic i que es corresponia amb la idea prèvia que teníem que els visigots, pobles germànics, eren també els bàrbars, pobles guerrers per antonomàsia. En realitat, la paraula guerra en llatí, és bellum, de la qual provenen termes relacionats amb la guerra com bèl·lic o bel·licós que no són tan col·loquials, són més cultes. Però, efectivament, a nosaltres el terme que ens ha quedat com a guerra, prové del germànic.

També hi ha en la nostra recerca altres paraules relacionades amb la guerra com:

Alabarda, bala, bota, brega, brandar, cota, elm, estoc, gonfanó, guerra, guàrdia.

D'ací podríem concloure que els pobles germànics que van arribar a la península, amb la transmissió d'aquestes paraules ens han deixat la idea que eren pobles guerrers. Però no és tan senzill, ja que també altres pobles han estat guerrers: els romans, per exemple, varen conquerir un imperi per tot el Mediterrani, els àrabs feien la Guerra Santa, segons les seues creences alcoràniques i els cristians, les croades, la reconquesta medieval i la conquesta d'Amèrica.

Tot seguint amb la recerca de les paraules d'origen germànic, algunes es poden relacionar amb els següents temes:

Animals: *esturió, gripau, guilla, òliba, rossí, guineu.*

Colors: *bru, blanc, gris.*

Menjar: *brou, engrut, rostir, sopa.*

Parts de la casa: *alberg, banc, casa.*

Ramat: *esquella, esquilar, gripia, manescal, pelfa.*

Teixits: *cota, tovalla, randa, roquet, pelfa.*

Verbs: *brodar, botar, amanir, trincar, gratar, guipar, marrar, raspar, robar.*

Podem traure de tot plegat cap caràcter definidor de la civilització germànica? Podem identificar els actuals alemanys especialment amb algun d'aquests temes?

Aquesta és la qüestió final, la més difícil de contestar. Igualment, també podríem preguntar-nos si algun d'aquests trets culturals formen part de la societat espanyola actual, si alguna cosa ens ha quedat actualment de la presència durant tres cents anys dels visigots en la península, no de vestigis materials, que sí que existeixen, sinó en el caràcter, en la forma de viure, en la manera de ser. Potser la presència visigoda dura molt poc i apareix molt influïda per la llatina del món romà, però el fet és que existeixen paraules en el nostre llenguatge habitual que tenen arrels germàniques.

L'any 1965, l'historiador Américo Castro va publicar un llibre (en realitat una reedició, de la de 1959) amb el títol: *Los españoles: cómo llegamos a serlo*, per l'editorial Taurus, un llibret de butxaca que va caure a les meues mans durant els meus estudis universitaris, un llibre que parla sobretot de la influència de tres cultures: musulmana, jueva i cristiana, però que diu molt poc de l'impacte germànic: «¿Pero son nuestros Atáulfo y Leovigildo, fuera de como recitación escolar? ¿Es que no se hacen chistes con los nombres de los reyes godos, incluso en obras de teatro? ¿Es que los españoles leídos tienen presentes las obras de Isidoro de Hispalis?» (1965: 233).

No podem contestar tants interrogants (no els del text anterior) en aquest breu article resultat d'una experiència de l'aula de 4t d'ESO. Quedem-nos amb la reflexió sobre la diversitat en la formació de les societats actuals.

Cada any que passa la relació i barreja entre cultures és més evident en els diferents camps de la vida quotidiana, no sols en l'esport i en espectacles i recursos del camp audiovisual, sinó en les relacions dels joves, en l'eixida a l'exterior per estudiar i treballar, necessitats de temps de crisi (no en tots els casos), que obliga a posar en pràctica el saludable i difícil exercici de la interculturalitat.

ANNEX

Paraules d'origen germànic que he trobat en el diccionari esmentat:

Alabarda, alberg, alena, amanir.

Bala, banc, blanc, bleir, bota, botar, brandar, brandó, braó, brega, brodar, brot, brou, bru.

Clapotejar, cota.

Elf, elm, engrut, espiar, esquella, esquilar, estoc, esturió.

Guia, gai, ganso, garba, gaveta, gonfanó, grapa, gratar, gripau, gripia, gris, gropa, guardar, guàrdia, guerra, guilla, guisa, guipar, guineu.

Herald.

Manescal, marca, marrar, melsa, mota.

Nafra, níquel.

Oest, òliba, orgull.

Pelfa.

Rampí, ran, ranc, randa, rampa, rapar, raspar, ric, robar, roquet, ròssa, rossi, rost, rostir, rota, runa.

Sala, senescal, seny, sopa.

Taca, tovalla, trescar, treva, trincar.

Vanadi, visigot.